

KATASTROFEN I 1914

FÆDRE OG SØNNER

I begyndelsen af filmen *Dommedag nu* om Vietnamkrigen vågner en ung officer fra sit mareridt til tonerne af The Doors' sang "The End". Jim Morrison synger til sin far: "I want to kill you" og slutter med en ufærdig sætning om, hvad han har lyst til at gøre ved sin mor. Altså det klassiske ødipuskompleks omsat til amerikansk rock'n'roll.

Filmen er fra 1979, sangen fra 1966. Men hvem er så faderen? Jo, Stephen Morrison var ledende admiral i den amerikanske Tredje Flåde, der i oktober 1964 havde beordret et angreb på tre nordvietnamesiske krigsskibe, som ganske vist fuldt lovligt befandt sig inden for nordvietnamesisk farvand. Men over for kommunisterne ville USA vise, hvem der havde magten og de største våben. Angrebet satte ild til den lunte, der fik Vietnamkrigen til at eksplodere.

Jim Morrison var om nogen en kultfigur i ungdomsoprørets modstand mod meningsløsheden i Vietnamkrigens langtrukne voldsscener. 27-årige Jim døde allerede den 2. juli 1971, dagen før Stephen Morrison holdt tale ved skrotningen af sit enorme hangarskib. Han hørte ikke

en eneste af sønnens verdensberømte sange, men fortalte kort før sin død i 2008, at han var ”stolt af ham”.

Vi skal langt tilbage i historien for at finde fortilfælde af lignende opgør mellem far og søn, der lige så stærkt udtrykker generationskonflikterne om krigens mening og meningsløshed. I Bibelen siger Gud til Abraham, at han skal ofre sin søn, Isak – dog blot for at afprøve Abrahams lydighed. Og Gud ofrede som bekendt også sin egen søn på korset. Men dermed skulle det også være nok med al den opofrelse. Det blev det ikke.

På samme vis forsøgte Preussens senere kong Frederik den Store som 16-årig musik- og filosofiinteresseret kronprins i 1728 at flygte fra sin autoritære far, soldaterkongen Frederik Wilhelm, hvis agenter fangede ham, og faderen dømte ham så til døden for landsforræderi. Sønnen måtte se sine to medskyldige venner hængt, og i sidste øjeblik benådede hans far ham så.

Jo, den østrigske psykiater Sigmund Freud kunne have haft travlt med at analysere forholdet mellem mange fædre og sønner, når krig kommer ind i billedet. Vi vil alle så gerne leve fredeligt. Men hvorfor drager mennesker så i krig gang på gang? Hvad er baggrunden for krig? Hvordan fanges vi ind af den?

Stolte fædre har siden tidernes morgen sendt deres sønner i krig uden at forestille sig, at de ville miste dem. Men krig har selvfølgelig i lige så høj grad belastet mødre og koner samt børn og børnebørn og smadret hele deres verden. Og som om det ikke var nok, skal sønnerne helst vende hjem som helte, og døtrene stå med flag, sange og

dydige blikke. Men den slags illusioner brister; krig bliver til blodig alvor.

Ikke mindst i Tyskland har vi de sidste par årtier set en række af opgør med denne fortælling om helte. En hel generation af yngre mænd skulle i 1940'ernes Nazityskland tjene som ekstremt unge soldater. De var unge nok til at blive stærkt indoktrinerede i nazismen, men også til at være uskyldige. Dog var de gamle nok til at huske, vide og reflektere. Det er forfattere og nobelpristagere som Heinrich Böll og Günter Grass og samfundstænkere som Niklas Luhmann og Jürgen Habermas, hvis bøger og tanker vi i dag forstår og analyserer verden med.

Deres børnebørn har sikkert spurgt: Hvad lavede bedstefar under krigen? *Opa* har oftest svaret med tavshed og fortrængning. Det var Første Verdenskrig, der siden 1939 har stået i skyggen af Anden Verdenskrig, som lærte den næste generation af soldater at fortrænge krigens betydning. Krig blev til tavshed.

Et ophold i en skyttegrav er usammenligneligt mere belastende end læsning af selv de tungeste værker om krig. Krig og bøger om krig kan ganske vist være underholdende, især når forfatterne fortæller om sejre og helte, meningsfuld opofrelse og situationer ladet med spænding. Men krigens væsen kræver tilsyneladende en Tænkepause at finde frem til.

SOM LEMMINGER UD OVER AFGRUNDEN

I Første Verdenskrig deltog 70 millioner soldater. Over ti millioner dræbtes i kamphandlinger, flere millioner soldater døde af epidemier som den spanske influenza; otte millioner andre civile er der aldrig gjort rede for. Under krigen omkom i alt godt 22 millioner. Cifrene er vanvittige. Millioner og atter millioner blev handicappede.

I 1960'erne samlede den franske historiker Marc Ferro imidlertid alle de filmklip, man havde i Frankrig af *la Grande Guerre*, til en tv-dokumentar, og seerne var bestyrtede: Hvad var det for noget mudder, søle og rotte- og lusebefængt inferno, generalerne havde sendt drengene ud i igennem krigens fire lange år fra 1914 til 1918?

Hvordan kan det gå til, at den slags krige fortsætter? Så længe og så meningsløst? Det var, som om krigen kun havde sig selv som formål. Som om fred var ligegyldig. Ligesom menneskene.

I 1920'erne talte man dog kun om det, der talte statistisk: de fysisk handicappede, som ikke kunne arbejde og krævede en form for statslig understøttelse. Resten af de overlevende soldater beklagede sig også, og lægerne gav dem tilnavnet "rentehysterikere"; de ville bare have pension. De havde måske også fortjent den efter at have stået og gravet i rådnende lig begravet i stinkende dynd, og det regner meget i Nordfrankrig. Mange gjordes døde af kanontorden og granatekspllosioner, omtrent 700.000 bomber per dag gennem hele krigen.

I dag kan vi med nye teknikker se, at Første Verdenskrig foregik i farver; franskmændene kæmpede i

begyndelsen i røde bukser. Gode mål. Krigen førtes fra op til otte meter dybe skyttegrave, som nedgravet i det mudrede grundvand i et zigzagmønster strakte sig flere tusind kilometer gennem Nordfrankrigs fugtige jord og i Østeuropa langs de tyske og østrig-ungarske grænser til Rusland samt stræderne nær Istanbul og skåret ud i klipper i Alperne i Norditalien.

I fire år var de vigtigste fronter låst fast. Alligevel sendte generalerne masser af mennesker ud i den visse død mod granatregn og maskingeværer som i de sjældne lemmingår ved Norges fjorde, hvor millioner af små gnavere vandrer vestpå blot for slutteligt at styrte ned ad klipperne.

Af de 26.000 sønderjyder, der deltog i Første Verdenskrig på tysk side, fik kun to tilkendt livsvarig invalidepension grundet psykiske traumer. 6.000 var døde, mens de resterende 20.000 hjemvendte soldater utvivlsomt led af, hvad læger og psykologer i dag diagnosticerer som posttraumatisk stresssyndrom og traumatisk hjerneskade. Det sidste udtryk gik dengang under navnet 'granatchok'. Officererne fik 'nervesammenbrud', fordi de bestandigt skulle tage beslutninger, der var håbløst absurde.

Nok så ufortalt førte skyttegravskrigen til, at soldaterne sad stille under bombardementerne. De blev passiviserede, og kroppen næsten lammet af angst. Kroppen har i en sådan situation lyst til enten at slås eller løbe væk, og hvis det ikke er muligt, kravler frygten ind i hjernen og nervesystemet. I juli 1995 var 700 hollandske FN-soldater på samme vis beordret til at blive inde i deres lejr, mens

serberne massakrerede 8.000 muslimske bosniere ved byen Srebrenica.

Efter en sådan traumatisk oplevelse kan soldaterne ikke få angsten og tvivlen ud af kroppen, og hvad værre er, de bliver mistænksomme over for enhver mislyd i årtier efter. Det er sket for de danske soldater, der de sidste årtier har kørt i konvoj i Bosnien, Irak og Afghanistan. Det mindste smæld kan være udtryk for, at livet pludseligt slutter. Den frygt sætter sig dybt inde i hjernens mest primitive center, den såkaldte reptilhjerne, ligesom hos voldtægtsofre. Ofrene kan ikke tænke sig fra den, men de kan bearbejde frygten fysisk med høj vedvarende aktivitet – og det var lige præcis, hvad de indespærrede soldater ikke kunne i deres påtvungne ubevægelighed hverken under de uophørlige bombardementer i Første Verdenskrig eller i Bosnien i 1990'erne.

Krige skaber derfor ekkoer af tavshed – og af hævnlysten tale. I 1914 satte det næsten tilfældige krigsudbrud gang i et jordskred af efterfølgende katastrofer med en række af krige, der forhåbentlig efter afslutningen af Syrienskrigen – mere end 100 år efter afslutningen på Første Verdenskrig – giver mulighed for en fredelig tænkepause. Hvis ikke også det håb igen viser sig at være naivt. Med Berlinmurens fald i 1989 kunne 75-året for Første Verdenskrigs udbrud have udgjort en sådan afslutning. Men efterdønningerne til Den Kolde Krig skabte over 25 års yderligere krige.